

מעריב

ספרות • אמנו

יותם ראובני

המודעות להחמצה היא החסד

ראיון

14 ינואר 1983

עם יהודה עמיחי, עם צאת ספרו „שעת החסד“

יהודה עמיחי

מתוך תחושה שאתה תמיד אותו ילד בן תשע או שמונה או שבע, שאתה יכול לגעת בתקופות שונות של חיך, כמו ב־איזה מחשב, ובבת־אחת הרגשות היסודיים יעלו בך. אם אתה שומר על ההמשכות הזאת — היא שומרת עליך. זה שומר על המתח הפנימי, על הגמישות ועל הלחות שצריכה להיות בכל אדם.

ש: ראיית את התמונה של האנשים המתפורים ליד תחנת האוטובוס בשיר „שעת החסד“ שפותח את הקובץ, האנשים האלה מתפורים מתוך כאב גדול. הם לא כל־כך רוצים ללכת משם. האם אני טועה לשאני חושב שההתפורות שלהם מקבילה לאיזה שינוי חברתי קשה, אולי אפילו נורא, בחברה הישראלית?

ת: ייתכן, אך זוהי תמונה אחת והיא בעצם לא נוראה. היא לגמרי רגילה. זה לא רק בארץ, אלא זאת תחושה שבעצם הפתרון נמצא קרוב מאוד אליך. זהו שיר אפלטוני, שיר של אידיאל. אם בני אדם במקרה המסויים ההוא מתאספים ליד תחנת אוטובוס, והם שואלים זה את זה „תגיד, האוטובוס האחרון כבר בא?“, זאת הזדמנות להיות ביחד. זה גורל אחד למרות שהגורל... מצחיק, כן, זה לא גורל של עשרה חיילים שנמצאים במשלט אחד כמו ב„ימי צקלג“ של יוהר. ומי יודע מה יקרה אותם, אלא גורל לגמרי לא „גורל“. הם יכלו לשנות את גורלם ב־מובן הנמוך ביותר. קודם כל, הם יכלו לקחת טכסי ביחד. לעשות פעולה מע־שית. הם גם יכלו לומר משהו כמו „בואו נבלה את הלילה ביחד, למה לא? מה יש?“ כמו אנשים שנמצאים בסופת של־גים, על איזה הר, פתאום מחליטים „טוב, אם אנחנו כבר צריכים להיות ביחד כמה ימים, עד שיבואו להציל אותנו, בואו נהיה טובים אחד לשני“. האנשים שב־שיר יכולים גם, למחרת, להתאגד, לכ־תובל „אגד“, לשיר התחבורה, לשיר התיירות — שידאגו שיהיה אוטובוס עד שתיים בלילה. זאת התחושה הראשונה שצריך לעשות משהו.

ש: אבל אתה לא מאמין שיש תשובה עה במעשים, שאפשר להגיע לחסד ב־אמצעות המעשים.

ת: כן, אני דווקא כן חושב כך ולכן שעת החסד עברה. החיים מלאים שעות חסד, שעות כושר, ואתה ציינת נכון, אני אפילו לא הייתי מודע לזה, להחמצה הזאת... אבל, המודעות להחמצה היא ה־חסד.

ש: אבל אתה לא מאמין שיש תשובה עה במעשים, שאפשר להגיע לחסד ב־אמצעות המעשים.

ת: כן, אני דווקא כן חושב כך ולכן שעת החסד עברה. החיים מלאים שעות חסד, שעות כושר, ואתה ציינת נכון, אני אפילו לא הייתי מודע לזה, להחמצה הזאת... אבל, המודעות להחמצה היא ה־חסד.

(שורה ב, קול ישראל)

זים גם בכאב שלך, בשמחה שלך, באכזבה שלך, במלחמה שלך, באהבה שלך. אתה מגזים על מנת לא ליפול יותר נמוך. היות ואתה עושה את זה כל כך נורא, יותר נורא זה כבר לא יכול להיות, בהיים. אין זה כאילו. אתה רוצה לעורר רחמים, לצ־עוק על כאב שנינים כאילו מי יודע מה כואב לך, אלא זה פשוט להגיד את הג־רוע ביותר, כדי שזה לא יגיע אליך.

ש: חיפשתי בשירים היפים והעצובים האלה את החסד, את החסד האמיתי או את „החסד“ האירוני, או אפילו את הווי־תור על החסד. נתקלתי בשורות האחרונות של השיר „1924“, ושאלתי את עצמי, האם זהו החסד האמיתי?

ת: אני חושב שהזכרון הפנימי, לא ה־זכרון של הארבעים, או של הקלטה, או אפי־לו של הסרט — הייתי אומר, ציר ה־פינוי — זה הדבר הראשוני שעושים ב־חיל רגלים, שם הייתי הרבה זמן, מבטי־חיים ציר פינוי, איך לסגת, אפילו אם אתה בטוח לגמרי שתנצח. העניין הזה, שאפ־שר יהיה לחזור כל הזמן הלך ושוב עד הילדות ובחורה, לא עם זכרונות ממשיים — כי אפשר לתעד אותם בקלות — אלא

ת: תראה, ההרגשה הזאת קיימת כל הזמן, ואני בטוח שגם אתה יודע אותה. למעשה, כל שיר שאדם כותב, הוא מעין צוואה. קיימת הרגשה שאלה הן המילים האחרונות. עם כל האבסורד שיש במלים אחרונות, כי אנחנו כולנו יודעים שאם אדם אומר „הוי, צריך לסגור את החלון כי יש רוח בחוץ“ — ואם חלילה אמות, אלה יהיו המילים האחרונות שלי, ואז פת־אום המילים האלה יהפכו למי יודע מה, משמעות סימבולית ומי יודע מה עוה. למעשה כל שיר שאדם כותב הוא צוואה שהוא עורך, וזה בעצם השיר האחרון. אין כמעט משורר שלא כתב פעם, או שלא אמר, כי „זה השיר האחרון, יותר אני לא אכתוב“. כלומר, החלום של ההת־אבודות מצד אחד, כמו של הלהרלין, ש־בגיל מסוים, אחרי שירה נפלאה, השתגע — וזה היה הסוף. זאת אומרת שאנחנו משחקים עם ההתאבדות השירית או הפי־זית שלנו. אני חושב שתחושה זאת נכר־נה בהחלט לשעתה. יש באמריקה משורר אחד שאני מאוד אוהב, ביל נאט, שפיר־סם ספר ובו שנת הלידה שלו ושנת ה־מוות שלו, ואלה היו שירים נפלאים, ש־רים של מתאבד. ואחרי זה הוא פתאום „קם לתחייה“. ומעניין, השירים שכתב לאחר מכן לא כל כך טובים.

ש: לעומת זה, השיר שאתה כותב על עצמך, השיר „1924“, הוא אחד היפים בקובץ. במקום אחר אתה אומר „עמק רחב נפתח לפני ההלך העייף“ וזה „מ־תוך ספר מהמאה הקודמת“. ומה עכשיו? מה אנחנו? האם באמת רק „סולתם ע־ש־ים סירים ומרגמות יהדיו / ואני לא עושה כלום“ („איזו תסבוכת בארץ. ה־קטנה הזאת“)?

ת: טוב, אנחנו עושים. אני חושב ש־לכל דור יש תחושה כפולה, גם שבעצם אנחנו עושים את הכל כי כל דור עושה את המרגמות ואת הסירים ואת המלח־מות ואת האהבות שלו. יחד עם זאת, ל־כולנו יש מין קו רומנטי, ונדמה לנו כי מה שהיה, היות והוא מוגמר, היות והוא

ע־ב גשום בירושלים, זמן־מה לאחר השלג הראשון, ינואר 1983. ימין משה. יהודה עמיחי פותח את הדלת הקטנה ב־יחס לבית, כשהוא מחזיק רדיו טרנזיסטור בידו. מהחלון בחדר המגורים אפשר ל־ראות את חומת העיר העתיקה, שתואר עוד מעט. כלב נובח. שלוה כמעט כפרית בלב ירושלים — שני צעדים ממלון המלך דוד. הטרקלין מרוהט בצניעות רבה. עמיחי יורד אל חדר העבודה שלו, שנמצא בקומת הקרקע, מבעד לדלת של מרתף יין, כדי להביא ספר. הוא מתלוצץ על כל מיני קצינים, של כל מיני צבאות שאפשר ל־הסתיר שם. אחר־כך הוא קורא, בשקט, בלי שום פאתוס, בפשטות רבה.

1924

„נולדתי ב־1924; אילון הייתי

כינור בן גילי

לא הייתי בין הטובים. כיין הייתי

טוב מאוד,

או חמוץ לגמרי. ככלב הייתי מת.

כספר

הייתי מתחיל להיות יקר

או כבר זורק.

כיער הייתי צעיר, כמכונה

הייתי מגוחך

וכאדם אני עייף מאוד.

נולדתי ב־1924. כשאני חושב על

האנושות

אני חושב רק על אלה שנולדו

בשנה אחת איתי

אשר-אמוניות כרעו ללדת עם אימי
באשר הן, בבתי-חולים או
בדירות אפלות.

ביום הזה, יום הולדתי, אני רוצה
לומר עליכם תפילה גדולה
אשר כובד תיקוות ואכזבות כבר
מושך את חייכם למטה
אשר מעשיכם מתמעטים
ואלוהיכם מתרבים והולכים,
כולכם אתי תקוותי וידידי יאוש.

ותמצאו מנוחה נכונה,
החיים בחייהם והמתים במותם.
ומי שזוכר את ילדותו יותר
מן האחרים הוא המנצח,
אם בכלל יש מנצחים.

ש: לפני שהתחלנו את הראיון הזה,
אתה עמדת על כך שאתה רוצה לשמוע
את מהדורת החדשות האחרונה. האם
אתה כל-כך מרותק לחדשות?

ת: כן. טוב. אל"ה, יש באמת דברים
חמורים מאוד שמעניינים אותי. בי"ת,
זה הפך להיות, כמו לרוב הישראלים,
מין מסטיק לאוזניים, ואני צריך כל הזמן
לעסוס את החדשות. זה מגיע למצב
שאתה יכול להמשיך את העבודה שלך
ולהיות ניוון מהדברים האלה, וזהו תו-
פעה ישראלית מצויה. אני אפילו לא חו-
שב שזה עובר למוח. זה עובר ישר ל-
מעיים או אפילו לחלקים יותר אינטימיים,
תלוי בטיב החדשות. בארץ אני לא מסו-
גל להינתק. כשאני בחוץ לארץ, אני יכול
להישאר שבועות בלי לקרוא עיתון.

ש: הייתי רוצה לשאול אותך משהו
לגבי "מצב השירה", מצב השירה העב-
רית, עד כמה שזה נשמע פנטסטי. בספר
הזה אתה כמעט לא מנסה לדבר על אופיה
עזה ישראלית מצויה. חץ ממשפט כמו "השיר
ישני את הילד וירדים אותו לתמוד"
(שיר ערשי). ובמקום אחר, "המילים
מתהילות לנשוש אותי" (המלה האחרו-
נה היא רב חובל). האם זאת ההרגשה

היה, קצת יותר טוב.
כך אנחנו תמיד מתייחסים אל מה שהיה,
בין אם זה טקסט קלאסי כמו תנ"ך,
תפילות או סיפורות, ובין אם זה תקופה
אחרת, מתוך ידיעה שזה לא נכון. הזמן
שלנו הוא הזמן הכי מתאים לנו. ואני לא
מאמין לדברים כמו "אני בעצם הייתי
צריך להיות לפני מאה שנים" או "אני ב-
עצם כותב בשביל המאה הבאה", אני
חושב שכל אדם חי את חייו וכותב את
חייו וכל מי שמבקש לכתוב מעבר לזה,
לשני הכיוונים, הוא חוטא לעתיד, וגם
לעבר, ובעיקר לעצמו.

ש: אני לא יכול שלא לשאול אותך,
איך אתה לא מתפתה להגיב על אירועים
ממשיים, מיידים, במציאות הישראלית?
ת: אני חושב שאני מתבטא כל הזמן.
אני חושב שבארץ הזאת אי-אפשר
שלא לכתוב שירה פוליטית. גם שיר אה-
בה, כל דבר, הוא שיר פוליטי. אני חו-
שב שהשיר הפוליטי האמיתי הוא לא
השיר המגיב — אלא שזה מוטמן. יש לי
שיר שבו אני אומר "המלים לנצח הן
עכשיו בפי מצביאים / ולא בפי אהבים
ומשוררים". אלה הן לדעתי אמירות פו-
ליטיות יותר חזקות מאשר להגיב על
אירוע מסויים, כמו צברה ושאתילא או
כל דבר אחר שקורה בעולם. כי התגובה
השירית היא עמוקה יותר, איטית יותר,
והרבה יותר משפיעה.

ש: נעבור לששת השירים המובאים ב-
ספר בכותרת, "טכניקה של אהבה". יש
הרגשה של קיפאון גמור, של אי הבנה
גמור, של שתי מצלמות, המצלמות זו את
זו, כפי שאתה כותב. האם אתה אומר
שבאין אהבה, אנחנו נשארים עם הטכ-
ניקה?"

ת: בעניין הזה של "טכניקה של אה-
בה" יש אירוניה מסויימת. אבל טכניקה
היא ביסודו של כל דבר, היא הדבר ה-
אובייקטיבי ביותר ויחד עם זה, על הטכ-
ניקה אתה יכול תמיד לחזור, כי עליה
אתה יכול לבנות. בתוך הטכניקה אין
כלום. אבל כל מה שאנחנו בונים — זה
כמו הטכניקה של הגוף. גם פעולת המ-
עיים והלב והראות היא טכניקה של ה-
גוף. כשאתה יורד למקום הגמור ביותר
לא יכול לקרות לך שום דבר.

ש: בשירי הספר, כמו ב, אדם חייו ארו-
כים מאוד" יש הרגשה של החמצה נור-
אית, כמו האישה שאומרת "באת בזמן
לא טוב, / אני רתוקה בכל גופי ובכל
נפשי/ לאיש היפה והרע הזה". האם יש
תחושה של החמצה שמלווה אותך כל
הזמן?
ת: לא. אני חושב כי השיר מנקז ומנ-